

Зоран Милошевић

стр. 127-141

Институт за политичке студије, Београд

УЗРОЦИ И ОКОЛНОСТИ КОЈИ СУ УТИЦАЛИ НА ПРЕДАЈУ ИСТОЧНОГ БАНАТА РУМУНИЈИ ОД СТРАНЕ КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА (ЈУГОСЛАВИЈЕ) ПОСЛЕ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА*

Сажетак

После Првог светског рата очекивања не само Срба, већ и већине осталих народа, била су да Србија добије територије на којима Срби чине етничку већину. Међутим, ова очекивања се нису остварила. Не само да се није формирала Србија у етничким границама, него су неке територије необјашњиво покљоњене другим државама. Једна од таквих територија је источни Банат у коме је, не рачунајући историјске околности, у том моменту постојала српска већина. Истраживачи наводе два разлога зашто је источни Банат додељен Румунији: први разлог јесте несклоност територијалног увећања Србије (мале Русије), без обзира што је Краљевина СХС у преговоре унела победу над Аустро-Угарском и Немачком и савезништво са Великом Британијом, Француском и САД, а други женидба југословенског (српског) престолонаследника Александра Карађорђевића Маријом (Marie von Hohenzollern-Sigmaringen) румунском принцезом немачког порекла, те се у Европи и у самој Румунији створило јавно мњење које је «подразумевало»

* Рад је настао у оквиру научног пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних организација“ (179009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

да зет буде благонаклон према земљи из које долази млада и као гест добре воље одрекне се Баната.

Кључне речи: Банат, Први светски рат, Југославија, Срби, Румунија, разграничење.

ИЗ ИСТОРИЈЕ БАНАТА

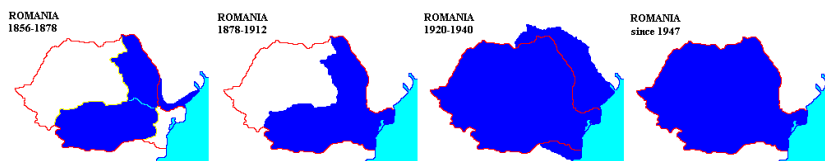
Румунија и Румуни увек су некако неприродно деловали на карти Европе. Велика територија, мешани латинско-православни идентитет, који се уклештио између православних Словена. Поред тога, о Румунији се од њеног настанка 1856. није много говорило. Увек је некако била склоњена и сакривена од јавности. У школама се о овој држави учило недовољно, само основне чињенице. Ипак, када се рационално погледа на ову територију заиста имамо чему да се (за)чудимо. Држава која се територијално стално шири, при чему је код становништва формиран идентитет уз помоћ социјалних технологија. Јер Румун, како сведоче бројни аутори, значи «римски војник», што, признаћемо, није етничка категорија, а Румунија је, следствено - држава римских војника.¹ Управо ова «држава римских војника» успева да се стално територијално шири.² Једно од последњих територијалних проширења било је (поново) на рачун Срба када јој је припојен источни Банат. Пођимо, дакле, редом.

Рани средњи век је епоха из које данас имамо веома мали број историјских података. Једна од ретких сачуваних хроника на простору Баната крајем IX века бележи кнеза Глада и његову државу – Банатску кнежевину, као етнички српску државу. Овај кнез, чија се власт пружала од Дунава на југу и западу до реке Мориш (у данашњој Мађарској) на северу и обронака Карпата на истоку, помиње се приликом описа досељавања Мађара у Панонску низију. Након што су 896. године победили Великоморавску кнежевину која је заузимала највећи део Паноније, Мађари су се окренули покоравању мањих кнежевина на југу, на простору данашње Војводине. Забележени су и утврђени градови у Гладовој држави, између осталих и Ковин где је пружен последњи отпор освајачима.³

1 Свјатослав Мазур, „Румунија – држава – паразит створена по канонима древног Рима”, у зборнику: *Румунија и румунизација Срба*, Центар академске речи, Шабац, 2018, стр. 70-76.

2 Душан Ковачев, „Преглед романизације простора Румуније”, у зборнику: *Румунија и румунизација Срба*, Центар академске речи, Шабац, 2018, стр. 42-69.

3 Марко Алексић, *Банатска кнежевина: Заборављена држава Словена*, Интернет, <http://www.rastko.rs/istorija/delo/15427>

Мапе показују не само територијално увећање првобитне Румуније 1856, него и процес романизације становништва на територији под влашћу Румуније.⁴

Међутим, више од једног века касније, у Банату се помиње кнез Ахтум који је владао истом територијом и такође ратовао са мађарским краљем Стефаном. И не само то. У једној хроници се за њега изричито каже да је био потомак кнеза Глада. То значи да кнез Ахтум припада истој владарској породици — династији којој је припадао и кнез Глад и која је владала, можда и вековима, пре доласка Мађара у словенску Панонију! Словенска кнежевина за коју се мислило да је нестала крајем IX века, заправо је наставила да постоји у Банату још више од једног столећа након досељавања Мађара у Панонску низију.

У првим анализима франачких царева сачуван је и штური помен о словенском племену Бодрића у овим областима из 818. и 824. године. Бодрићи су једно од највећих племена Полапских Словена који су вековима водили ратове на обалама Балтичког мора са Немачким царством, попут нешто јужнијих Лужичких Срба. Нема тачних података да ли се део племена Бодрића преселио са севера код своје јужне браће или се радило о заиста бројном српском племену. Највећи број истраживача се слаже да су они тада насељавали леву обалу Дунава негде око данашњег Панчева и низводно до Ковина и даље на исток. Неки мисле и да су управо они били словенско племе које је тада живело и на подручју Београда, па чак и да су му дали име које данас носи, иако је прво словенско племе које се поименице помиње у околини Београда, племе Срба још у VII веку. У сваком случају, први помен словенског имена града у писаним изворима је из 878. године, дакле шест деценија касније од првог спомињања Бодрића у овим крајевима. О словенском становништву Гладове и Ахтумове кнежевине говоре и бројни налази раносредњовековне словенске грнчарије у Банату, а сматра се и да име Глад указује на словенско порекло, попут бројних топонима са истим кореном, не само у Банату, већ и у словенском Прибалтику, али и у другим српским областима на Балкану, у Босни и на Косову.

4 Интернет, yandex.ru/images/search?text=румуния%201856&img_url=https%3A%2F%2Fsrbin.info%2Fwp-content%2Fuploads%2F2018%2F05%2Fsrbi-rumuni-e1.gif&pos=17&rt=simage

Ахтумову државу уништили су Мађари. Постоје подаци да је Ахтум успешно одбио први напад, али је након тога мађарски краљ Стефан убрзо послао нову војску која је успела да порази банатског кнеза који је у одсудној бици и сам изгубио живот. Сматра се да су се ови догађаји одиграли у свега пар година, а да је кнез Ахтум поражен око 1028. године. Тако је у Банату коначно престала вишевековна самосталност Срба иако су они и даље наставили да живе на овом простору кроз читав средњи век, наравно као поданици туђих држава. Тек после Првог светског рата део Баната се уједињује са Србима из централне Србије, док већина оних Срба који су остали ван ове државе је асимилвана.

Уједињење је имало и своју предисторију која се огледала у формирању српског војводства (Српске Војводине) у чији је састав улазио и цео Банат. «До првог успеха у територијалном заокружењу Војводине дошло је у револуционарним данима 1848. године, када је у Сремским Карловцима од 13. до 15. маја одржана Мајска скупштина која је прогласила Српску Војводину. По одлуци, Војводина је, као посебна аутономна територија обухватила: Срем са Границом, Барању, Бачку са Потиским дистриктом и Шајкашким батаљоном, те Банат са Границом и Кикиндским дистриктом».⁵

Органи Српске Војводине у пракси никада нису остварили контролу над наведеном територијом. Аустријски цар је 15. децембра 1849. године донео патент о оснивању Војводине Србије и Тамишког Баната. У састав овакве Војводине ушли су Бачка и Банат без границе, те, само Румски и Илочки срезови из Срема. Остатак Срема је припао Хрватској. Проценивши да му Срби више нису потребни, у намери да за своју спољну политику задобије Мађаре, цар је 27. децембра 1860. године лично написао одлуку којом је Војводина укинута и потпуно присаједињена Угарској, изузев Румског и Илочног среза који су припојени Хрватској.⁶

Према попису, који је спровела Краљевина СХС (31. 1. 1921.), Банат је имао 9.776 km² и 582.571 становника (од тога 3.940 војника), од којих је било Срба око 240.000, Словенаца 2.139, Чеха 2.081, Словака 15.544, Русина 6, Бугара 2.277, Пољана 70, Руса 2.369, Мађара 102.104, Немаца 138.292, Јевреја 4.690, Албанаца 375, Турака 91, Румуна 72.305, и осталих око 4.000. По вероисповести је било: православних 310.846, католика 225.000, грчко-католика 1.649, евангелиста 39.210, муслимана 697, других 69, без вероисповести 590.

5 Милош Савин, *Прикључење Војводине Србији и проблем разграничења са Румунијом и Мађарском*, Интернет, <https://www.kcns.org.rs/agora/prikljucenje-vojvodine-srbiji-i-problem-razgranichenja-sa-rumunijom-i-madjarskom/>

6 Исто.

ПОДЕЛА БАНАТА - СРБИЈИ НЕОПРАВДАНО ПРИПАО МАЊИ ДЕО

Крај Првог светског рата и нестанак Аустро-Угарске монархије са карте света довео је до промене политичке карте Панонске низије. Румунија, Мађарска и Краљевина/Краљевство СХС тражиле су разграничење, али су решењу овог питања прилазиле са различитим амбицијама и различитим начелима у уређивању политичких прилика.⁸ Етичко начело је било једно од важнијих, али се све посматрало и у контексту геополитике.⁹ Поред тога, на Конференцију мира 1919 – 1920, југословенска држава је дошла без изграђене спољне политике, што је била последица чињенице да је створена у брзом процесу изузетно великих и важних, а исторемено, учесталих многобројних збивања. Поред тога, српска наука није утврдила српски етнички простор, нити су политичари знали где све има Срба, посебно у Влашкој и Молдавији. Још током рата српска влада је са Крфа послала историчара Јована Радонића да о Банату, Бачкој и Барањи прикупља податке у Лондону. „Као и у случају граница према свим осталим суседима, делегација Краљевине СХС није у јануару 1919. имала тачних представа у односу и на Румунију и на Мађарску шта хоће и којим средствима треба да се служи, које земље има намеру да тражи и како треба да образложи захтеве, тј. није имала изграђену политику“.¹⁰

Следећи проблем је састав мировне делегације у коју су ишли Хрвати и Словенци, са жељом да решавају своје, а не српске проблеме. Председник мировне делегације Краљевине СХС био је

8 Andrej Mitrović, *Razgraničenje Jugoslavije sa Mađarskom i Rumunijom 1919 – 1920*, Institut za izučavanje istorije Vojvodine, Novi Sad, 1975, str. 5.

9 На пример, Румунија је створена уједињавањем две државе Влашке и Молдавије 1856. године, после пораза Русије у Кримском рату, са јасним геополитичким задатком да раздвоји Србе од Руса. Новоформирана држава Румунија је започела најбруталнију асимилацију становника Влашке и Молдавије како би створила Румуне (при чему се увек крило ко је у ствари живео на тим територијама). Када се погледа у прошлост, јасно је да је већина становника Влашке и Молдавије припадала Српској православној цркви, користила црквенословенски језик и писала ћирилицом. Током асимилације прво им је измењена народна ношња, затим имена и презимена, па језик и на крају и писмо. После свега формирана је нова, на неканонски начин, Румунска православна црква које није било у историји до 19. века, куповином «Томоса» од Фанара. Види: Зоран Милошевић, *Извори румунске политике*, у зборнику: *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017, стр. 13-27. Упор.: Сања Шуљагић, *Поништавање националних идентитета на Балканском полуострву у деветнаестом веку са посебним освртом на Румунију*, у зборнику: *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017, стр. 28 – 67.

10 Andrej Mitrović, *Razgraničenje Jugoslavije sa Mađarskom i Rumunijom 1919 – 1920*, Institut za izučavanje istorije Vojvodine, Novi Sad, 1975, str. 5.

Никола П. Пашић, а чланови др Анте Трумбић, др Миленко Веснић, др Иван Жолгер, Матија Бошковић, др Јосип Смодлака и др Отокар Рибарж.¹¹ Србија је донекле имала представу шта да тражи, јер је генерал Петар Пешић (по њему су план и називали „Пешићевом линијом“), шеф војне мисије при мировној делегацији Краљевине СХС, прецизно изнео варијанту граничне линије између Краљевине и Румуније (од Дунава код села Љубкове источно од Ораовице па на Липову). Према изложеној замисли, на територији Краљевине СХС остали би градови Бела Црква, Вршац, Темишвар, Кикинда, Суботица, Баја, Печуј и Сигетвар. За разграничење је требало добити (и) подршку Британаца, Француза и САД-а. Међутим, Французи су „били пријатељи и Румуна“, а Британци су, наводно, подржавали Французе.¹²

Радонић је образложио зашто Банат треба да припадне Краљевини, тј. Србији, јер су Срби најстарији и најбројнији, док ова покрајина никада није имала румунски карактер, а појавили су се у XVIII веку.¹³ И Пашић је користио ову аргументацију, наводећи да су „Срби једини прави староседеоци Панонске низије“, ¹⁴ а да је Темишвар тек „у последње време мађаризиран и германизиран с нарочитим планом како би се некадашњој престоници српског војводства одузео карактер српски“.¹⁵

Српско виђење разграничења са Румунијом нису делили чланови делегације из Хрватске, што је било јасно из иступа Јосипа Смодлаке, који је оспорио српске захтеве и тако помогао Румунима.¹⁶ И не само то. Хрватски и словеначки територијални проблеми били су велики камен о врату при решавању не само банатског банаског питања. Хрвате и Словенце је бринуло «јадранско питање» и нису бринули за Банат.¹⁷

11 Исто, стр. 3.

12 Исто, стр. 6.

13 Исто, стр. 9.

14 Исто, стр. 24.

15 Исто.

16 Исто, стр. 29-30.

17 Колико Врховни савет мировне конференције није бринуо о српским интересима, иако је Србија била на страни победника, говори дунавско острво Ада Кале (потопљено изградњом хидроцентрале на Дунаву 1970.). Према аргументима и месту на коме се налазило било је оправдано да припадне Србији, тј. Краљевини СХС. Међутим комисија је острво предала Румунији, уз оправдање да је Берлински конгрес 1878. омогућио Аустро-Угарској да га окупира, а затим и анектира 1908. Како острво лежи код Оршаве, а било је аустроугарско, природно је да сада припадне Румунији. Другим речима, признавала се окупација као чињеница да острво не припадне Србији, односно Краљевини СХС. Онај ко је био његов господар владао је доњим током Дунава, Ада Кале је била капија за пловидбу кроз Вердап. Господари над острвом су се мењали, а најдужу борбу за контролу Аде Кале водиле су Турска и Аустрија,

На другој страни било је крајње чудновато и понашање Николе Пашића, који пушта генерала Пешића да се експонира, бори, прима ударце на себе, „а у ствари га је сматрао тек оруђем помоћу кога испитује расположења и мишљења?“ Свађе у делегацији Краљевине СХС су биле такве да нису могле да донесу заједничко решење. Генерал Пешић је известио министра војске 27. јануара 1919. године: „Наша делегација не може се сложити да одреди наше границе. Југословени праве огромне тешкоће у погледу границе Бугарске, Баната, Бачке и Барање“. Исход је био да је подељена делегација усвојила решење (28. јануара) које је значајно одступало од „линије генерала Пешића“ (није текла од Дунава на Липову, него на Арад, није ни обухватала северну Бачку и северну Барању, а и на левој обали Драве захватала је мање, јер је Сигетвар остао на мађарској страни). Ову линију, Андреј Митровић сматра да треба оправдано назвати „линију Николе Пашића“

ФОТОГРАФИЈА ИЗ ВАЗДУХА ПОТОПЉЕНОГ ОСТРВА
АДАКАЛЕ.¹⁸

После изношења ставова делегација Краљевине СХС и Румуније, а после седнице од 31. јануара 1919., Врховни савет се није опсежније бавио овим питањем. Пошто су 1. фебруара били

потрајала је више од петсто година. Мењало се и име острва. Дуго времена звало се Саан, а порекло тог назива се губи негде у мраку историје. Касније је било познато и као Каролина, по аустријској тврђави, Нова Оршава, по граду Оршави на румунској обали, Ада-и-Кебир (Велико острво), на мешавини арапског, персијског и турског. Име Ада Кале (на турском Острво-тврђава), под којим је и потонуло у Дунав, добило је након изградње велике тврђаве. Види: Момир Турудић, Како је потонула Ада Кале, Атлантида на Дунаву, Интернет, <http://www.carsa.rs/kako-je-potonula-ada-kale-atlantida-na-dunavu/>

¹⁸ Интернет, <https://www.google.rs>

саслушани и други румунски захтеви, о Добруци, Трансилванији, Буковини и Бесарабији, одлучено је од стране стручњака великих сила да се створи посебна комисија са задатком да проучи питање границе Румуније и изради предлоге. У надлежност овог тела дошло је и разграничење у Банату.¹⁹ Ни Југословени, а ни Румуни, нису били заступљени у комисији која је доносила решење. У другој половини марта исте године, почели су се ширити гласови да југословенски предлози о разграничењу стоје крајње лоше, да је из Београда стигла команда да се српска војска повуче из средњег Баната, а италијанско-ватиканска пропаганда је на свим фронтима ометала афирмацију југословенске државе и њене политике.

На почетку 1920., југословенска делегација се није званично сагласила ни са једним решењем Конференције мира у погледу граница са Румунијом и Мађарском, али их је фактички, мада прећутно, већ прихватила. Држала се још само тактике да треба оставити врата отворена све док не буду стављени потписи на коначни текст мировног уговора.²⁰

Мировни уговор са Мађарском је потписан у дворцу Тријанон 4. јуна 1920. Резултат је био следећи: Краљевина СХС је добила Прекмурје, Међимурје, Славонију, Срем, део Барање (Батина – Бели Манастир), највећи део Бачке (Сомбор – Суботица) и западни Банат без поморишког дела. Нису добијене територије које су практично требале да припадну Србији: Мохач, Печуј, Баја, лева обала на ушћу Мориша у Тису и област Темишвара. Другим речима Мировним уговором велике силе су Краљевству СХС дале територије које су припале Словенцима и Хрватима (који су се борили у рату на страни Аустро-Угарске), а Србима, као победницима, ускратили су територије на које су имали право.

На мировну конференцију, делегација Краљевине СХС је дошла без изграђене међународне политике. Делегацију су чинила четири члана са мандатом да учествују на самој конференцији и то: бивши председник српске владе Никола Пашић у својству председника делегације, др Анте Трубић, др Миленко Веснић. Поред њих делегацију су чинила и три члана равноправна за давање предлога, али без права учешћа на самој конференцији: Матеја Бошковић, др Јосип Смодлака и др Отокар Рибарж. Гледано по националном кључу делегацију су чинила три Србина, два Хрвата и два Словенца. За разлику од осталих делегација у југословенској није било најодговорнијих представника државне власти. Такође,

---

19 Исто, стр. 75.

20 Исто, стр. 238.

уочавамо да међу њима није било ни представника Срба из Војводине, о чијој се судбини одлучивало, а који нису имали разлога да верују да ће хрватски и словеначки чланови бити превише заинтересовани за што повољније разграничење у Банату, Бачкој и Барањи, са обзиром на то да питање разграничења са Италијом и Аустријом није било решено. Српски чланови делегације имали су добро разрађен план разграничења са Мађарском и Румунијом, такозвани „Пешићев план“, назван по генералу Петру Пешићу, шефу војне мисије при мировној конференцији. Овим планом у оквиру Краљевине СХС остали би Бела Црква, Вршац, Темишвар, Кикинда, Суботица, Баја, Печуј и Сигетвар. Пешићева линија је била подложна критици чланова југословенске делегације који су сматрали да је можда опортунитије жртвовати делове Баната и Бачке, зарад што веће добити на Јадрану. Временом је Пешићеву линију, наследила Пашићева линија, названа по Николи Пашићу, која је званично пропагирала умерено решење док је реално стајала на позицијама Пешићеве линије. Према Пешићевој линији, југословенском Банату би припало око 685.000 становника, од чега око 265.000 Срба и око 95.000 Румуна, док би у оквирима Пашићеве линије било око 656.000 становника, од чега 258.000 Срба и 85.000 Румуна. Насупрот југословенској делегацији, Румуни су у знак максималног компромиса на који су били спремни пристану само да се одрекну минијатурног парчета Баната, троугла између Перлеза, Панчева и Београда, неопходног за војну одбрану Београда. Југословенска делегација је имала велику подршку Француске, Енглеске и Сједињених Америчких Држава. Једино на подручју Баната, Французи су водили веома избалансiranу политику између Румуније и Краљевине СХС. Иако многи историчари оспоравају ту чињеницу, нови докази поткрепљују тезу да је по питању разграничења у Банату, значајну улогу имало и лобирање Михајла Пупина. Упркос подршци, велике силе су одуговлачиле са признањем краљевине СХС стављајући до знања да њено коначно разграничење, као и мађарско и румунско, пре свега зависе од њихове воље. Било је и изразито непријатељски настројених сила победница попут Италије, која је у стварању југословенске државе видела претњу по своје геополитичке интересе, пре свега на Јадрану. Територијална комисија Париске мировне конференције није прихватила ниједан српски, али, такође, ни румунски предлог о разграничењу у Банату. Након одлука комисије дошло је до политике малих територијалних измена.²¹

---

21 Милош Савин, *Прикључење Војводине Србији и проблем разграничења са Румунијом и Мађарском*, Интернет, <https://www.kcns.org.rs/agora/prikljucenje-vojvodine-srbiji-i-problem-razgranichenja-sa-rumunijom-i-madjarskom/>

ЗАШТО ЈЕ КРАЉЕВИНА СХС ПРИХВАТИЛА ДА ПРЕДА ИСТОЧНИ БАНАТ?

Одрицање српске (југословенске) делегације од Баната на Париској мировној конференцији, када је реч о Банату, тумачено је краљевом женидбом Маријом (Marie von Hohenzollern-Sigmaringen) румунском принцезом немачког порекла.²² Према сведочењима савременика краљевског брачног пара, Марија је изгледала божанствено, али и била она која доноси одлуке у управљању новом државом. Тако су се појавиле и интриге да су Марија и њена мајка већ «узеле под своје» југословенског престолонаследника који је учинио велике уступке Румунији, не само у територијалном, већ и у црквеном смислу. Просидба младе и венчање одвијали су се паралелно са решавањем статуса Баната. Срби из овог краја, поједини генерали и многобројни политичари, били су огорчени што је прихваћено да Краљевини СХС припадне мањи део Баната, уместо целог оног равничарског. Многи су били убеђени да је одступање наше делегације на Мировној конференцији у Паризу било условљено и краљевом женидбом.

Присталице идеје „Велике Румуније“ (România Mare) укључивале су читав Банат до Тисе и до Дунава у ту своју визију. Нису се обазирали на бројност српског народа у тој аустроугарској покрајини. Опет се Европа понашала као да Срби не постоје.²³ Разуме се, наши „пријатељи и савезници“ Србију нису ни питали за њен пристанак. Па нам је остало само време и стрпљење. Иако је већ јавно објављена Нишка декларација (1914), која је садржавала у себи и српски Банат, као неотуђиви део!

Да би осујетили овај победнички поход српске војске, локални Немци и Мађари из Баната су 31. октобра 1918, после капитулације Аустро-Угарске, прогласили независну „Банатску републику“ са седиштем у Темишвару. Основна идеја и захтев им је био да ову област уместо српске запоседну снаге Антанте. Хтели су на тај начин да обезбеде континуитет Угарске и задрже српски Банат у саставу Мађарске. Њихова идеја потрајала је таман до појаве првог српског батаљона. Видевши Србе „храбри“ оснивачи измишљене републике ће побећи. Побегли су у тада „револуционарну Будимпешту“ пред гневом српског народа, који није био ни обавештен о том „самоопредељењу Банаћана и Банаћанки“. Покушали су додуше вође самозване „Банатске републике“ и пуч, који су организовали

22 Ђуро Загорац, „Краљев дар – Банат“, *Вечерње новости*, 16. јун 2007.

23 Ненад Благојевић, *Срби, Банатске игре и Румунија*, Интернет, <http://www.carsa.rs/srbi-banatske-igre-rumunija/>

20. и 21. фебруара 1919. по градовима Угарске али их је Српска војска у томе осујетила.

Дефинисање граница Војводине, односно државних граница нове југословенске државе према Румунији и Мађарској је представљало велики проблем. Само су границе Срема биле неспорне са југословенског становишта. Барања, Бачка и Банат су биле три одвојене жупаније у угарском државно-административном систему, који је уважаван током преговора о разграничењу.²⁴ Паралелно са процесом југословенског уједињења, дошло је и до уједињења румунског народа. На националном скупу у Алба Јулији (бивши Београд) 1. децембра 1918. године румунски посланици су донели одлуку о прикључењу Трансилваније (бившег Ердеља) и Баната краљевини Румунији. Поред Румуније и Мађарска, иако поражена у рату, полагала је историјско, али попут Срба и Румуна и народно право на Банат, Бачку и Барању. До решења напетог геополитичког проблема доћи ће на Мировној конференцији у Паризу, која је почела са радом 18. јануара 1919. године у версајском дворцу.²⁵

А наши, са Пашићем на челу, добро су се држали у Паризу. Убедљиво су доказивали да је Банат вековима за Србију и моравско-вардарску долину; да су у њему само Срби стварни староседеоци, а сви остали (па и Румуни) били су или "уљези" или "дошљаци". А о томе ко и од када живи на просторима Баната најбоље су сведочили верски објекти. Делегација је имала и важан адут – српска војска запосела је Банат.

Румуни, међу којима и њихов краљевски пар, имали су своје адуте. Румуни су претили: ако се Банат не припоји њима мирним путем, проблем ће бити решен - бајонетима. Да ли су они тада били војнички надмоћнији, процене су биле различите. Српска војска је била бројно умањена, а и расута по целој земљи, од Ћевђелије до Триглава (и даље), од Темишвара до Задра. И Румунија је била међу савезницама, победницима, као и Србија, односно нова јужнословенска држава. И једну и другу заступала је, међу великима, Француска. Које решење прихватити: српско, румунско или да бајонети ударе граничне кочиће? Усвојено је решење о подели, при чему је Румунија добила већи део Баната и тако остала без српског Темишвара (који је историјска престоница Баната) и у коме су, између осталог, рођени Милош Црњански и Доситеј Обрадовић.

24 Милош Савин, *Прикључење Војводине Србији и проблем разграничења са Румунијом и Мађарском*, Интернет, <https://www.kcns.org.rs/agora/prikljucenje-vojvodine-srbiji-i-problem-razgranichenja-sa-rumunijom-i-madjarskom/>

25 Исто.

Јавно мњење је некако олако прихватило губитак источног Баната. Пажња јавности је преусмерена на венчање краљевског пара у Саборној цркви, као и на то ко је имао част да седне за свадбену трпезу, а уз то и како је изгледао и био обучен. Свадба је дуго била главна тема не само за даме у Београду.²⁶ Успешне и добро удате жене потпуно су се окренуле западној моди, народно-традиционално се потискивало. Женске звезде свадбе биле су Румунке, ћерка и мајка, а мушке? Кум, принц Алберт, војвода од Јорка, син енглеског краља, стекао је опште симпатије.

И официрска униформа и грађанска одела су му лежала као саливена, а његова комуникација и шарм деловали су опијајуће. Принц, касније и краљ, највише је допринео да се Александар додатно афирмише у западној Европи којој се био у потпуности окренуо. Тако је источни Банат заборављен, а Срби са ове територије препуштени асимилацији. Данас, према званичним румунским подацима, у овој држави живи свега 19.000 Срба.

---

26 А још једно питање окупирало је државнике, али и народ. Шапатом је постављано: да ли је краљ Александар здрав, да ли је способан да обезбеди потомство и наследника? Ако није, чему све ово? Само најближи Александру знали су и његове бољке. Дуго је био лечен, а после преласка Албаније (1915), стање му се погоршало, па је морао да се оперише... Све сумње, строго поверљиви писмени и усмени извештаји... распршени су већ после годину дана краљевог брака. Родио се Петар II (1923-1961), а за њим још два брата.

Литература

Алексић Марко, *Банатска кнежевина: Заборављена држава Словена*, <http://www.rastko.rs/istorija/delo/15427>

Благојевић Ненад, *Срби, Банатске игре и Румунија*, <http://www.carsa.rs/srbi-banatske-igre-rumunija/>

Загорац Ђуро, Краљев дар – Банат, *Вечерње новости*, 16. јун 2007.

Ковачев Душан, „Преглед романизације простора Румуније“, у зборнику: *Румунија и румунизација Срба*, Центар академске речи, Шабац, 2018.

Мазур Свјатослав, „Румунија – држава – паразит створена по канонима древног Рима“, у зборнику: *Румунија и румунизација Срба*, Центар академске речи, Шабац, 2018.

Милошевић Зоран, „Извори румунске политике“, у зборнику: *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017.

Савин Милош, *Прикључење Војводине Србији и проблем разграничења са Румунијом и Мађарском*, <https://www.kcns.org.rs/agora/prikljucenje-vojvodine-srbiji-i-problem-razgranicenja-sa-rumunijom-i-madjarskom/>

Турудић Момир, *Како је потонула Ада Кале, Атлантида на Дунаву*, <http://www.carsa.rs/kako-je-potonula-ada-kale-atlantida-na-dunavu/>

Шуљагић Сања, „Поништавање националних идентитета на Балканском полуострву у деветнаестом веку са посебним освртом на Румунију“, у зборнику: *Анатомија румунске политике*, приредио Зоран Милошевић, Центар академске речи, Шабац, 2017.

Mitrović Andrej, *Razgraničenje Jugoslavije sa Mađarskom i Rumunijom 1919 – 1920*, Institut za zučavanje istorije Vojvodine, Novi Sad, 1975.

Zoran Milosevic

**THE CAUSES AND CIRCUMSTANCES
WHICH INFLUENCED SURRENDER OF
EASTERN BANAT TO ROMANIA BY THE
KINGDOM OF SERBS, CROATS AND
SLOVENES (YUGOSLAVIA)
AFTER WORLD WAR I**

Resume

After the First World War, the expectations of not only Serbs, but also of the majority of other nations, were that Serbia should obtain the territories on which Serbs constitute an ethnic majority. However, these expectations did not materialize. Not only that Serbia did not establish itself within its ethnic borders, but some of those ethnically Serbian territories were also inexplicably surrendered to other states. One of such territories was the eastern Banat, in which, not including the historical circumstances at that moment, the Serbs were ethnic majority. Scientific researchers specify two reasons why the eastern Banat was allocated to Romania: the first is a reluctance to territorial expansion of Serbia (Little Russia), regardless of the fact that the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes entered into negotiations with the military victory over the Austro-Hungarian Empire and Germany and the alliance with Great Britain, France and the United States; the second reason is the marriage of Aleksandar Karađorđević, the Yugoslav (Serbian) heir to the throne with the Romanian princess of German origin, Marie von Hohenzollern-Sigmaringen, which contributed to the general public opinion in Europe and Romania itself, which "implied" that the son-in-law would be graceful towards the country from which his bride originated and that he, as a gesture of good will, would renounce the Banat.

Keywords: the Banat, World War I, Yugoslavia, the Serbs, Romania, demarcation.

---

* Овај рад је примљен 14.12.2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 11.01.2019. године.